

STEREOTYPY I KOZŁY OFIARNE

Jest rzeczą całkiem naturalną, że w kontaktach z ludźmi uciekamy się do znanych **stereotypów** na ich temat i często wykorzystujemy je w najlepszej wierze. Cóż bowiem mamy zrobić w sytuacji, kiedy spotykamy się z kimś, o kim wiemy tylko tyle, że jest młodym Czechem i studiuje historię na Uniwersytecie Karola w Pradze? Czy zaprosimy go na lampkę wina do nowoczesnej stylowej kawiarni, czy raczej na kufel piwa do małej knajpki na Starym Mieście? Zanim odkryjemy, że Peter pije tylko wino, a od stołka przy barze w zadymionych lokalach woli wygodne krzesło w sali dla niepalących, chcąc nie chcąc będziemy kierować się własnym stereotypem Czecha. Na stereotypach opieramy się bowiem z reguły wtedy, gdy nasza wiedza jest niepełna.

Szczególnie wiele stereotypów dotyczy narodowości, rzecz jednak znamienita, że bynajmniej nie tych, z którymi mamy niewiele kontaktów (jaki jest stereotyp Kanadyjczyka albo Łotysza w Polsce?), ale tych, które już nieco poznaliśmy lub poznajemy chociażby z mediów (jeśli istnieje jakiś stereotyp Wenezuelczyków, to tylko na podstawie oper mydlanych). O stereotypach nie można powiedzieć, że są prawdziwe lub nie – są to sądy zbyt

*Żydowskie święto Chanuka w warszawskiej synagodze. Jak sprawić, by obyczaje innych wyznań budziły ciekawość, a nie lęk czy niechęć?
Fot. Jewish Community Center w Warszawie*

ogólne, by można je było zweryfikować, a także zbyt **naładowane emocjami**, by można je było łatwo wyeliminować (dlatego też stereotyp ginie zazwyczaj dopiero, gdy zastąpi go jakiś inny). Szczególnym stereotypem jest autostereotyp. Z reguły jest on sympatyczniejszy od stereotypów, jakie mają w odniesieniu do danej grupy inni, choć nie zawsze: jak pokazują badania przeprowadzone na początku XXI wieku, nawet narody niechętnie Polakom mają o nas lepsze zdanie niż my sami.

Jak pokazuje tabela na następnej stronie, stereotypy mogą jednak uruchomić całą **skalę niechęci wobec przedstawicieli innej grupy**; w istocie, nie dochodziłoby do segregacji,

dyskryminacji, prześladowań ani eksterminacji grup społecznych, gdyby ich stereotypowy obraz nie kształtował jednoznacznie negatywnych przesądów na ich temat.

Oczywiście przypadek europejskich Żydów i Romów jest tu wyjątkowy i współcześnie skala niechęci kończy się zwykle na okresowej dyskryminacji, która w momentach szczególnych przechodzi w prześladowania. Pewne grupy mniejszościowe odgrywają bowiem częściej niż inne rolę **kozła ofiarnego**. Kozioł ofiarny służy ludziom sfrustrowanym do wyjaśnienia przyczyn ich frustracji, bo „to wszystko przez nich”, a władzy ułatwia kanalizowanie społecznych niepokojów. Rozmyślna i cyniczna polityka władz spotyka się tu z żywiołową, spontaniczną postawą tak zwanych zwykłych ludzi, z tym że bez szeroko rozpowszechnionych i głęboko zakorzenionych przesądów władza nie mogłaby tej ani innej grupie wyznaczyć roli ofiary.

Najlepszą tego ilustracją były wysuwane przez hitlerowską propagandę oskarżenia wobec Żydów o wywołanie... dwóch wojen światowych – nie trafiłyby one na tak podatny grunt w Niemczech (i nie tylko), gdyby nie tradycyjny antysemityzm. Przedmiotem sporu historyków, i nie tylko historyków (jak pokazują dyskusje w Niemczech, a także w Polsce przy okazji sprawy Jedwabnego, a później fałszywego sformułowania „polskie obozy koncentracyjne”), jest to, czy ludzie niechętni Żydom sami byli współsprawcami, czy jedynie milcząco asystowali przy eksterminacji. Dyskusje te są jednak wyjątkowo trudne, gdyż podobnie jak same stereotypy wywołują one emocje, które utrudniają rozmowę na racjonalne argumenty.

SKALA ODRZUCENIA SPOŁECZNEGO

Cecha definicyj- na	Pojęcie socjologiczne	SKALA NIECHĘCI					
		Generalizacja, jednostronność	Pejoratywna ocena	Izolacja, unikanie	Ograniczanie szans	Wroga przemoc	Eliminacja fizyczna
Odniesienie do „innych”	Stereotyp	+					
	Przesąd	+	+				
	Segregacja	+	+	+			
	Dyskryminacja	+	+	+	+		
	Prześladowanie	+	+	+	+	+	
	Eksterminacja	+	+	+	+	+	+

Źródło: Piotr Sztompka, *Socjologia*, Kraków 2002, s. 302.

A ty, z jakimi formami prześladowania się spotkałeś/spotkałaś? Kto był ofiarą, a kto sprawcą? Jak zachowali się świadkowie?

Andrzej Waśkiewicz, *Sztuka życia w społeczeństwie: Przewodnik obywatelski.*

Wiedza o społeczeństwie w liceum i technikum – zakres podstawowy. Część 1, s.82-83

S Ł O W N I C Z E K O B Y W A T E L S K I

TOLERANCJA – uszanowanie prawa innych ludzi do odmiennych poglądów, wierzeń, upodobań czy stylów życia. Bycie tolerancyjnym oznacza rezygnację z pragnienia przymuszania innych do przyjęcia naszych przekonań i wyrzeczenia się własnych – nawet jeśli naszym zdaniem są one dziwaczne czy wręcz błędne. Niekiedy rozróżnia się dwa rodzaje tolerancji: tolerancja negatywna sprowadza się do niestosowania przymusu wobec ludzi, którzy mają odmiennie poglądy, pomimo ich negatywnej oceny; tolerancja pozytywna natomiast to postawa życzliwej otwartości, akceptacji i woli poznania oraz zrozumienia odmienności.

STEREOTYP – uproszczony i schematyczny pogląd lub zbiór przekonań na temat rzeczywistości społecznej, oparty często na niepełnej wiedzy i uprzedzeniach, trudny do zmiany. Stereotypy mają najczęściej silnie wartościujący charakter, np. jedną grupę oceniają jednoznacznie pozytywnie, innej przypisują wyłącznie cechy negatywne.

Przewodnik obywatelski to podręcznik, z którego warto (się) uczyć!

Dodatkowe informacje i materiały znajdziesz na stronie internetowej:

<https://koss.ceo.org.pl/wos-do-liceum-i-technikum>